

Literatura – okruhy ke zkoušce

PhDr. Milena Šubrtová, Ph.D.

Základní okruhy ke studiu a samostudiu (na jejich základě budou formulovány konkrétní otázky u zkoušky).

Předmět navazuje na látku z minulého semestru (Literatura 3), takže okruhy ke zkoušce počítají s její znalostí.

Přípravu je vhodné kombinovat s vlastní četbou a samozřejmým předpokladem úspěšného zvládnutí látky je obeznámenost s českými a světovými dějinami daných období na úrovni střední školy. Průřezovými okruhy je problematika triviality a kýče v literární produkci pro děti; vztah televizní a filmové tvorby k tvorbě literární; otázka literárního kánonu (tzv. zlatý fond literatury pro děti).

Otázky jsou u zkoušky modifikovány podle hlediska literárněhistorického i žánrového (např. Vývoj autorské pohádky ve druhé polovině 20. století; Problematika literatury pro děti v první polovině 19. století).

Při studiu se zaměřujte na souvislosti celospolečenského a literárního vývoje. Nejsou požadovány mechanické přehledy typu „autor – dílo“, ale důraz se klade na schopnost zařadit autora do určitého kontextu (historického, žánrového, tematického), charakterizovat (a interpretovat) jeho tvorbu.

Není zapotřebí přetěžovat paměť konkrétními daty vydání jednotlivých děl, ale předpokládá se orientovanost v chronologii literárního vývoje s přesností odpovídající periodizaci literárních dějin (k periodizaci na úrovni SŠ viz například Panorama české literatury) – tedy přibližně třetiny století (u 19. století a 1. pol. 20. stol.) a desetiletí (u literatury po r. 1945).

U uvedených autorů se neočekává vyčerpávající výčet jejich děl (stačí pouze výběrově, na základě vlastní četby), ale jejich přiřazení do určitého dobového a žánrového kontextu.

Dalším předpokladem k absolvování předmětu je obeznámenost s četbou. Rozsah četby je limitován seznamy četby k předmětu Literatura 3 a Literatura 4; počítá se rovněž se znalostí kanonických děl české literatury (např. B. Němcová – Babička, K. J. Erben – Kytice, A. Jirásek – Staré pověsti české).

Pro samostudium je zadána literatura v IS (doporučuji nahlédnout i do slovníkových publikací uváděných u předmětu Literatura 1); rozhodně není vhodné čerpat z internetových zdrojů, z cizích výpisků a kolektivně zpracovávaných témat!!!

Vhodnou doplňkovou literaturou jsou studie a recenze z časopisu *Ladění* a z portálu www.iliteratura.cz, www.czechlit.cz.

Počátky literatury pro děti a mládež, intencionální a neintencionální složka četby dětí a mládeže, předpoklady vzniku intencionální literatury pro děti v evropském kontextu (sklonek 17. století) a v kontextu české literatury (70. léta 18. století), svět dítěte v 19. století, proměny v nazírání na potřeby dětí v průběhu 20. století. Pedagogický román (Fénélon, J. J. Rousseau) a první autorské pohádky (Ch. Perrault, Mme d'Aulnoy).

Literatura pro děti a mládež za obrození, periodizace a program národního obrození, hlavní znaky obrozenecké kultury a její představitelé. Výrazné osobnosti podmiňující rozvoj české literatury: J. Dobrovský, J. Jungmann, V. M. Kramerius, knížky lidového čtení, didaktizující beletrie pro děti, adaptace z němčiny, tvorba pro dívky (M. D. Rettigová, Marie Antonie), poezie pro děti (K. A. Vinařický) včetně neintencionální tvorby.

Rozvoj literatury pro děti a její žánrová diverzifikace ve druhé polovině 19. století, literární generace a skupiny ovlivňující vývoj celonárodního písemnictví (májovci, ruchovci,

lumírovci aj.), změny v žánrové skladbě literatury pro děti, inspirace ze světové literatury (Ch. Dickens, J. F. Cooper, J. Verne, H. Ch. Andersen, Lewis Carroll, O. Wilde, E. A. Poe).

Pokračování ve sběratelských, adaptátorských a edičních aktivitách (B. Němcová, K. J. Erben). Rozvoj autorské pohádky (J. Karafiát). Reflexe českých dějin (A. Jirásek a jeho současníci).

Umělecky hodnotná básnická tvorba poslední třetiny 19. století (J. V. Sládek, K. V. Rais, J. Kožíšek).

Impulzy ze světové literatury, vývoj autorské pohádky (W. Hauff, H. Ch. Andersen, O. Wilde, Lewis Carroll, Carlo Collodi).

Literatura pro mládež od počátku 20. století do roku 1945, oživení tvorby i odborného zázemí v oblasti literatury pro děti a mládež u nás (revue Úhor).

Impulzy ze světové literatury (J. M. Barrie, A. A. Milne) a vývoj české autorské pohádky (K. Čapek, J. Čapek, J. Mahen, O. Sekora, J. Lada, V. Nezval, V. Vančura, K. Poláček), tzv. boje o pohádku.

Prozaická tvorba pro děti: realisticky zaměřená (J.Š. Baar), se sociálním laděním (M. Majerová, J.V. Pleva, V. Řezáč), populární cykly s dětskými hrdiny (F. Háj, A. Kutinová). Nová témata po r. 1918, rozvoj literatury životopisné, s legionářskou tematikou, historickou tematikou (E. Štorch). Konjunktura dobrodružné literatury (J. Foglar).

Inovativní proudy v poezii pro děti (nonsenseová poezie V. Nezvala), nástup nové básnické generace ve 40. letech 20. století (F. Hrubín, F. Halas, J. Seifert).

Okupace a její vliv na literaturu pro děti a mládež, akcentování historických látek (V. Vančura, I. Olbracht), negativní dopad cenzury (E. Štorch).

Literatura pro mládež v období od roku 1945 do konce 50. let 20. století, autorská, vydavatelská i názorová pluralita v krátkém období 1945-1948, paralelní tvorba různých literárních generací. Rozšíření publikačních možností, nově utvářená struktura dětského časopisectví (1945 vznik Mateřidoušky). Světová literatura a její zpožděná reflexe v kontextu české literatury pro děti (A. Lindgrenová).

Vývojová diskontinuita po r. 1948, rozštěpení literatury na oficiální, samizdatový a exilový proud, represe autorů, autocenzura. Monopolizace ve vydávání dětských knih (1949 vznik SNDK), časopis Štěpnice a jeho kritická činnost.

Poezie a próza pro děti a mládež v 50. letech 20. století pod vlivem schematismu, motivy dítěte jako představitele lepších zítřků, přímočará agitační funkce poezie. Návaznost na tradice a umělecky hodnotná poezie pro děti na sklonku 40. let 20. století a ve druhé polovině 50. let 20. století (tvorba I. Blatného, J. Zahradníčka, F. Hrubína, J. Seiferta, V. Holana, Z. Kriebla, F. Branislava, J. Kainara).

Literatura pro děti a mládež v 60. letech 20. století, liberálnější klima, osvobození literatury pro mládež od přímých didaktických a ideologických povinností, časopis Zlatý máj, změny ve skladbě dětského časopisectví (1967 Sluníčko), akceptování oddechové a zábavné funkce literatury pro mládež (dětské časopisy jako platforma pro kreslený seriál a komiks – A. Born – S. Hrnčíř, V. Faltová – D. Lhotová, Z. K. Slabý).

Próza ze života dětí a mládeže v 60. letech, nástup tzv. nové vlny v příběhové próze (O. Hofman, H. Franková, J. Procházka) ve 2. polovině 60. let. Próza pro děti předškolního a mladšího školního věku (B. Říha, J. Ryska).

Autorská pohádka v 60. letech 20. století, návaznost na podněty meziválečného období, určujícím prvkem je hra a hravost. Vyděluje se nonsenseová pohádka a konstituuje se typ pohádky založený na prolínání reálného příběhu z dětského života s pohádkovými fantazijními prvky. Proud svérázných invariant folklorní pohádky, humorný posun tradičních postav a motivů kouzelné lidové pohádky, hra a experiment, nonsense (J. Werich, V. Čtvrtek, F. Nepil, O. Hejná, J. Trnka, H. Franková, M. Macourek, A. Mikulka, A. Vostrá).

Hodnotové rozvrstvení poezie pro děti: výlučná, experimentální tvorba i nenáročná verše pro průměrný konzumentský vkus. Nástup básníků střední a mladší generace, dominance kainerovsko-krieblovské linie (J. Kainar, Z. Kriebel, J. Hanzlík, P. Šrut, J. Havel), výrazné osobnosti mimo literární proudy (M. Lukešová).

Literatura pro děti a mládež v 70. a 80. letech 20. století, normalizační proces, další vlna publikačního omezování, perzekucí a vylučování z literatury. Stagnace poezie, uměleckonaučné literatury. Prozaická tvorba vymezována podněty zvenčí (nakladatelské soutěže k oficiálním výročím).

Nová autorská generace (H. Bořkovicová, V. Steklač, V. Plívová-Šimková, E. Horelová, M. Zinnerová, E. Bernardinová). Tematika venkova jako „ráje“ pro děti (J. Ryska, B. Říha, E. Bernardinová). Edice „První čtení“.

Pohádkové ladění prózy pro mladší čtenáře (J. Hanzlík, O. Hofman, E. Petiška). Autorská pohádka: tzv. čtvrtkovský typ pohádky (V. Čtvrtek, F. Nepil), nonsensová poetika (O. Hejná, M. Macourek, D. Mrázková, A. Mikulka, O. Hofman), epické miniatury (J. Kahoun). Autorské adaptace folklorních látek (V. Hulpach, E. Petiška, H. Lisická, O. Sirovátka).

Literatura pro děti a mládež v 90. letech 20. století a počátkem 21. století, změněná společensko-politická situace a její vliv na kulturní sféru, demonopolizace ve vydávání dětských knih a formování knižního trhu, komercializace dětské literatury, profily nejdůležitějších nakladatelství zaměřených na dětskou literaturu (Meander, Baobab, Albatros), stagnace dětské literatury v první polovině 90. let. Nové postavení dětské literatury v souvislosti s proměnami dětského života (informační zrychlení – encyklopedie, vizualizace, relaxační a zábavná funkce literatury je suplována médii atd.). Proměny dětského časopisectví od 90. let 20. století do současnosti. Literární ocenění v oblasti dětské literatury (Zlatá stuha, Magnesia Litera, Cena Hanse Christiana Andersena, Cena Astrid Lindgrenové).

Poezie pro děti, ediční návraty starších autorů (I. Blatný, J. Zahradníček) a tvorba v minulosti perzekvovaných autorů (J. Brukner), pokračující tvorba generace 70. a 80. let 20. století (J. Žáček, P. Šrut, M. Kratochvíl, J. Havel). Tzv. zpívaná poezie (Z. Svěrák, J. Vodňanský, E. Frynta, P. Šrut, D. Fischerová) i nových autorů (R. Malý, J. Weinberger). Triviální poezie pro děti, abecedáře, didaxe a užítkovost v poezii pro děti. Aktualizace námětů a prostředků z folklorní tvorby (V. Provazníková). Synkretismus v koncepci knih (P. Nikl).

Autorská pohádka a její současní představitelé (E. Šaloun, M. Kubátová, J. Kincl, V. Klimentová, Z. Svěrák, A. Goldflam), pohádka s nezakrytými výchovnými cíli (P. Brycz, D. Krolupperová, I. Březinová, V. Fischerová). Adaptace pohádek, mýtů a bájí, častý výskyt dříve cenzurovaných látek jako židovské, romské, americké aj. (P. Šrut, H. Doskočilová, L. Pavlát). Vzrůstající zájem o lokální folklór (V. Hulpach, v moravském regionu např. M. Šrámková). Nové adaptace starých českých pověstí (A. Ježková), pověšťová tvorba pro předčtenáře (O. Sirovátka, M. Drijverová). Rizika vyplývající z komerčního přístupu (nekvalitní jazyková úprava, produkce nadnárodních nakladatelství, stírání svérázu původních předloh apod.).

Podoby příběhové prózy pro děti, tematická detabuizace, inspirace světovou literaturou pro děti, tzv. filozofizace ve světové a české literatuře pro děti (J. Gaarder, A. Lindgrenová, I. Procházková, D. Fischerová). Fyzicky, psychicky či sociálně handicapovaný hrdina (M. Drijverová, I. Procházková, E. Bernardinová, I. Březinová), problematika multikulturního soužití (I. Březinová, H. Doskočilová, A. Ježková).

Obrázkové knížky (bilderbuchy), obrázkové knížky s pohádkovým laděním a ze života dětí (P. Čech, M. Skala, D. Urbánková, Vhrsti, M. Rezková – L. Urbánek, T. Říčanová), naučně orientované obrázkové knížky (P. Sís, L. Seifertová, R. Fučíková).

Zlatý fond české literatury pro děti, otázka jeho vymezení, proměnlivosti, významu pro utváření národní identity. Zlatý fond světové literatury pro děti a mládež a různá pojetí světové literatury pro děti a mládež.